

Szerkesztői jegyzet

„Visszakérem az iskolapénzt!” Ezzel a meghökkentő követeléssel áll elő Karinthy Frigyes közismert jelenetében Wasserkopf, a volt diák régi iskolája igazgatói irodájában. Követelését azzal indokolja, hogy nem tanították meg semmire. Lesz is erre nagy riadalom, az igazgató sebtében összehív egy tudásmérő vizsgát, ahol a kérdező tanároknak kell megizzadni, hogy a direkt rossz válaszok helyességét igazolják. Végül is a matektanár egy furfangos feladattal lépre tudja csalni Wasserkopft, aki a neki járó iskolapénz kiszámításánál nem tévedett, így a tantestület fellelégezhet: az egykori diák mégiscsak tanult valamit, s így meg tudják tagadni a visszafizetést.

Az elmúlt ötven esztendőben a magyar oktatásirányítás szabályozási ingája különböző irányokban, de szinte folyamatosan kilengett. Az öt évtized első felében a '70-es évek közepétől elindult folyamat a politikai irányítás felől a szakmai felé lendítette ki az ingát, létrehozva ezzel a '78-as tantervet, majd az 1985-ös oktatási törvényt, amely számos ponton felülírta a korábbi központi jellegű szabályozást: eltörölte a rendtartást és a szakfelügyeletet, és megnyitotta az utat a különböző iskolakísérletekre, alternatív pedagógiai megoldások alkalmazására. A rendszerváltozás után aztán polgárjogot nyert a plurális világnézetű oktatás, megszűnt az állam iskolaalapítási és -fenntartási monopóliuma, és megnyílt a lehetőség az egyházi, alapítványi iskolák terjedésére. Jelentős mértékben decentralizálódott az oktatási rendszer, létrejöttek a minisztérium szakmai irányítást segítő, ellenőrző civil szakmai testületei, visszakapta szakmai autonómiáját az MTA és a felsőoktatási intézményrendszer. Új szemléletű Nemzeti alaptanterv lépett érvénybe, piaci alapú lett a tankönyvkiadás és a pedagógiai szolgáltatás, bővült az iskolák szakmai autonómiája, a tantestületek, diákok és szülők egyetértési és véleményezési jogköre. Emelkedett a tankötelezettségi korhatár, nőtt az érettségi vizsgát szerzők és a felsőoktatásban tanulók száma, megjelentek az európai fejlesztési források. Ám érdemben nem javult sem az oktatási rendszer eredményessége, sem a hatékonysága, nőtték a települések és az iskolák közötti különbségek, és csak nyögvenyelően érvényesültek a leszakadók felzárkóztatását elősegítő méltányossági kritériumok is. Az iskolarendszertől kikerülő diákok jelentős része nem jutott versenyképes tudáshoz. Ezért is indul el a szabályozási inga a szakmai irányítástól a politikai felé a kétezres évek második felében.

E folyamatot a 2010-es politikai változások aztán erőteljesen felerősítették és felgyorsították. Az elmúlt másfél évtizedben gyökeresen átalakult az oktatás világa. A nagypolitika egy felülről, központilag vezérelt, a társadalmi és szakmai nyilvánosságot háttérbe szorító, soktényezős, több lépcsőben végrehajtott átalakítást valósított meg. Megszűnt az oktatásügy önálló minisztériumi képviselete, gyengült a szakpolitikai érdekvédelem, és egy új kulturális hegemonia megteremtése vette kezdetét. Nőtt és bővült az állami/központi szerepvállalás mértéke, és erőteljes központosítás valósult meg a fenntartás, foglalkoztatás, felügyeleti rendszer, a tartalmi szabályozás és a pedagógiai szolgáltatások és ellenőrzés területén. A korábbi évtizedekben vallott oktatáspolitikai prioritások – mint például a szektorsemleges finanszírozás, a szakmai autonómia, a decentralizálás, az alternatívitás, a helyi innováció és a kezdeményezőképeség, a civil szakmai kontroll – háttérbe szorultak. Csökkent az intézmények jogköre a helyi programok és vezetők kiválasztásban, és csökkent a pedagógusok szakmai autonómiája is. A munkaadók érdekeit erősítő új foglalkoztatási jogszabályt (ún. státusztörvényt) fogadtak el. Megváltozott az MTA státusza, kutatóintézeti háttérét kiszervezték, és a felsőoktatásban is végbement egy modellváltásnak nevezett folyamat, amelynek eredményeként az egyetemek többsége – a fennálló politikai hatalom képviselőiből álló

– alapítványi fenntartók irányítása alá került. Sajnálatosan ezek a centralizálási törekvések, az inga politikai arányítás felé való kilengése sem hozott áttörő és látványos javulást az oktatási versenyképesség, a társadalmi esélyteremtés terén. Elmaradt az iskolaszervezet esélyteremtő és költség-hatékonyságot javító átalakítása, a települések és intézmények közötti esélykülönbségek korrekciója, a minőségi oktatáshoz való hozzáférés általánossá válása. Számos helyi és regionális innováció ellenére a felnövekvő generációk tagjai közül nagyon sokan leszakadtak, és a jól teljesítők sem lettek feltétlen olyan jók, amilyenek szeretttük volna. Így a társadalmi tőkének a jövő szempontjából oly fontos újratermelése csak mozaikszerűen valósult meg.

Bizonyára vannak statisztikai adatok, amelyekkel vitatni lehet a fenti diagnózist. Mielőtt belemennék az adatokról szóló értelmetlen iszapbirkózásba, javaslom, fogadjuk el azt a megállapítást, miszerint a statisztika olyan, mint a fügefalevél, sok mindent megmutat, de a lényegyet eltarja. Keressünk inkább valami *radikális megoldást az oktatási eredményesség* terén.

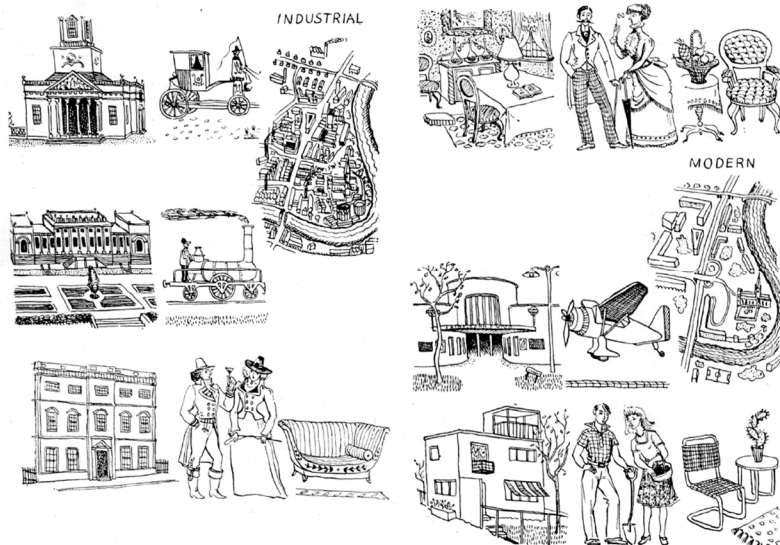
Itt jön a képbe ismét Wasserkopf és az iskolapénz. Szerintem a nagypolitikának be kellene fejezni a mindinkább meddő oktatásirányítási kísérletezést. *Vissza kellene adni az iskolapénzt a szülőknek/diákoknak, hogy ők a szándékaiknak és igényeiknek megfelelően maguk dönthessenek a jövő generáció eredményes neveléséről, oktatásáról.*

Ez a követelés egyébként nem újkeletű, a rendszerváltozás időszakában (talán éppen a fiatal demokraták, liberálisok) fogalmazták meg programjukban, hogy minden gyerek születésekor kapjon egy oktatási utalványt (vouchert), amelyet a szülő/gyermek szabadon használhat fel – az óvodától az egyetemig – az iskoláztatási költségek fedezésére. Az államilag kontrollált, formális oktatás „kiszervezésének” gondolata az OECD által a jövő iskoláztatására vonatkozó dokumentumban (Schooling for Tomorrow) is megjelenik. Az államtalanított oktatásra való áttérést akár pilotprogramként is el lehetne adni, így még nemzetközi támogatást is lehetne szerezni e radikális és széleskörű kísérlet hazai bevezetéséhez.

Első lépésként minden oktatást meghatározó jogszabályt vagy hatályon kívül kell helyezni, vagy azt kell törvénybe iktatni, hogy az ezekben lévő előírásokat csak ajánlásként kell értelmezni, betartásuk nem kötelező. Csak néhány alapelvet szabad államilag előírni, pl. minden gyermeket szeretni és védeni kell, pedagógust, gyermeket verni tilos, egyik gyerek sem maradhat le („No child left behind!”). Az alapelvek a zsidó-keresztény, humanista, felvilágosult hagyományok mentén tovább bővíthetők. Az oktatásirányítás teljes vízfejét (Wasserkopf), minisztériumoktól kezdve a különböző hivatalokon át, a tankerületekig meg lehet szüntetni. A különböző irányítási szintekre kihelyezett klientúrát (a kiérdemesült tanügyéreket, fesslő rózsabimbókat, cinikus haszonlesőket stb.) fel lehet kérni valamilyen megajánlott produktív munkavégzésre. Ezzel párhuzamosan szektorsemlegessé kell tenni az iskolafenntartást, az oktatási költségek oldaláról ki kell iktatni a mai rendszer szelekciós elemeit (pl. felvételik), és elérhetővé kell tenni a képzők versenyé révén, hogy a ma gyengéknek nevezett, hátrányos helyzetű tanulók is bejussanak (pl. a ma elitnek nevezett intézményekben évente HH diákokért: prémium). A szígeszerű helyi innovációkat és ezek tudásmegosztását, hálózatba szerveződését, valamint a szülői kezdeményezéseken alapuló home schoolokat támogatni kellene. Új, szakmai konszenzuson álló alapokra kell helyezni a pedagógusképzést, -foglalkoztatást, a minősítést és a mérési, értékelési eljárásokat. Ennek keretében nemzetközileg auditált szereplők bevonásával versenyképes eredményességi kritériumokat szükséges kidolgozni, és ennek mentén kellene – szülői és civil szakmai kontroll mellett – a mindennapi gyakorlatot minősíteni. Munka tehát bőven lenne!

A lényeg, hogy az oktatásra eddig fölhasznált adóforintok és egyéb források fölötti rendelkezési jogot vissza kell adni nekünk, szülőknek/diákoknak. *Mekkora lenne a visszakapott iskolapénz összege?* Ha minden megszülető gyerek esetében közel 20 éves oktatási időszakkal számolunk (3+12+5 év), kiegészítve a szülők egyéb kifizetett költségeivel (nyelvoktatás, felvételi felkészítés, kirándulás, színházlátogatás stb.), alsó hangon megszámitva is gyerekenként 80–100 millió forintot jelente. Az államtól visszakapott közpénzzel a szülők/diákok szabadon gazdálkodhatnának az óvodától az egyetemig. Jól felfogott személyes érdekükben bizonyára a gyermekközpontú, barátságos legkörü, versenyképes tudást és eredményes társadalmi szocializációt biztosító intézményeket és pedagógusokat preferálnák.

Az elmúlt fél évszázadban az állam kísérletezett különböző oktatásirányítási eszközökkel – tapasztalhattuk, hogy társadalmi és versenyképességi szempontból milyen eredményességgel és hatékonysággal. Most mi – a jövőért felelősséget vállaló, adózó állampolgárok – szeretnénk kezünkbe venni a gyermekeink oktatásának ügyét. Egy új típusú iskolarendszer kísérleti kipróbálásához mi is kérünk 20–25 évet. Ha véletlenül ugyanúgy nem sikerülne ez a kísérlet sem – mint az eddigi nekiveselkedések –, akkor majd az utánunk következő generáció átadja az iskolapénz feletti rendelkezést a mesterséges intelligenciának, hátha ő majd kitalál valami egetverőt. Addig is Királyhegyi Pál humorista ikonikus táviratával üzenjük a döntéshozóknak: „*A rendszer nem vált be stop Tessék abba hagyni stop Királyhegyi stop*”.

„Angol gyermekkönyv: Építészet nagyobb gyerekeknek, June és Maxwell Fry munkája, Georg Allen & Unwin Ltd., London. Az egymás alá rakott 3 sor képei: eklektikus kor, XIX. század, XVIII. század, XIX. század, modern, modern.”